

Grundtvigs tidligste pædagogiske ytringer

Af KNUD EYVIN BUGGE

Man har undertiden drøftet, hvilken pædagogisk tekst, som var den ældste blandt dem, der er bevaret fra N.F.S. Grundtvigs hånd. I denne forbindelse har man især fæstnet opmærksomheden på forfatterskabet fra 1804. I januar måned dette år fremkom et par artikler, hvor Grundtvig gjorde indsigelse imod, at et sogn på Falster i en længere årrække havde måttet undvære en skoleholder (jf. Udvalgte Skrifter ved Begtrup I, 38 f). Desuden har man henvist til et dagbogsnotat af 20/5 1804. Her meddeler Grundtvig, at han har læst en opdragelsesroman, som har gjort et dybt indtryk på ham. Om dette skrift hedder det, at det »vakte nyt Mod hos mig til engang i Tiden ogsaa at opbyde alt for Bønders Opklaring« (Udv. Skr. I, 54). Fornylig er det imidlertid blevet påvist, at Grundtvig allerede et par år forinden – i 1802 – har nedfældet nogle ytringer om skole og undervisning. I den afhandling, hvor dette blev fastslået (Bugge: Skolen for livet [1965] s. 60 ff), var der kun anledning til at bringe nogle få karakteristiske citater og kommentere disse. Ytringerne har imidlertid krav på at blive kendt i deres fulde udstrækning. De skal derfor meddeles her forsynet med de nødvendige oplysninger.

I Grundtvigs righoldige arkiv på Det Kgl. Bibliotek findes bl. a. manuskriptet til en komedie, som bærer titlen »Skoleholderne« (Grundtvigs arkiv fasc. 490). Grundtvig har selv i sin dagbog oplyst, at komedien blev forfattet, mens han endnu var student, nemlig i sommeren 1802, og renskrevet i løbet af efteråret. Matematikeren og litteraten P. N. Skougaard, som var Grundtvigs ungdomsven, gjorde ham den tjeneste at foretage den endelige renskrift. Da selve originalmanuskriptet – bortset fra ganske få brudstykker samt det lidt senere forord (se ndf. s. 45) – er gået tabt, er Skougards afskrift vort eneste brugbare tekstgrundlag. Denne omstændighed er i filologisk henseende beklagelig, idet manuskriptet ikke gengiver Grundtvigs men Skougards ortografi. Og det spørgsmål rejser sig unægtelig, om Skougaard ikke har ansvar for mere end ortografien! Grundtvig har imidlertid såvel i dagbogen som i den nævnte fortale ganske utvetydigt omtalt dette manuskript som sit eget værk; endvidere har han også på indirekte måde

godkendt Skougaards afskrift, idet han d. 28/11 1802 indsendte denne til bedømmelse hos Det Kgl. Teaters direktion. Det må derfor – under udvisning af tilbørlig forsigtighed – alligevel være forsvarligt at citere og vurdere »Skoleholderne« som et Grundtvig-manuskript.

Selve handlingsforløbet vil det være overflødigt at gøre rede for. Dels foreligger et udførligt referat i Fr. Rønnings store Grundtvig-biografi (I, 1 s. 48–51), og dels kan de pædagogiske ytringer udmærket studeres og forstås uafhængigt af denne sammenhæng. For at mildne overgangene mellem de udvalgte afsnit er der dog hist og her i skarp parentes indføjet nogle forbindende referater.

Og nu selve teksten:

Skoleholderne

Original Komædie i 3 Acter

Personerne:

Hr. Svetonius, Landsby-Skoleholder.

Hr. Fichte, Skolelærer paa Landet.

Madam Svetonius.

Lovise, hendes Datter.

Hr. Varulv, Forvalter.

Madam Varulv.

Jacob, deres Søn, Candidatus juris.

Birthe, Kokkepige paa Hovedgaarden.

Jens, en Bondekarl.

En Bonde.

Første Akt

1. Scene

SVETON OG FICHTE

(sees siddende ved Bord i Svetonii Værelse; denne har sin Tobaksdaase hos sig.)

SVETON: Pardonnez moi, monsieur!¹ (han tar sig en Priis).

FICHTE: De taler ogsaa Fransk, Hr. Svetonius! det er i Sandhed meer, end man kunde vente af Dem, der dog dyrkede Videnskaberne i en Tid, da Kultur endnu var et tomt Ord hos os Danske.

SVETON: O! tal ikke derom; i min Tid, maa De troe, man lærte noget grundigt, og lod sig ikke, som nu, proh dolor!² nøye med det overfladelige.

FICHTE: De maa forlade mig! Kulturen har gjort Kæmpeskridt siden den Tid; men De har allerede været et halvt Sekulum forud for Deres Tidsalder, og Deres gode Hjerte er derfor tilbøueligt til at troe det samme om andre.

SVETON: Kan ogsaa vel være. (Tar sig atter en Priis). Men dog synes mig, at vore nuværende unge studerende Herrer – at jeg skal tale med den hellige Matthæus – nedgrave deres Pund i Jorden.³

FICHTE: Langt fra, høystærede Hr. Sveton! meget meere lade de nu deres Lys skinne for Menneskene, som samme hellige Forfatter siger.⁴

SVETON: Ja; det var ikke saa, jeg meente; thy for saavidt kunde man snarere sige, at de aagre formeget med deres Pund; men min Mening var: de gjøre sig ikke duelige til noget Embede. Jeg vil med Deres Tilladelse fremsætte Dem selv som et Exempel. De forekommer mig som en fornuftig Mand; hvorfor har De, verbi causa,⁵ ikke dannet Dem til den geistlige Stand? De kunde have blevet en god Taler.

FICHTE: Ja, dette var en af de ældre Tidens Fordomme; men de betænkte ikke, at det hindrede Geniets Flugt, saaledes at gaae frem paa en slagen Embeds Vey. Ak! jeg skulde have opofret mig til det tørre theologiske Studium! ney, sligt overlade vi til saadanne blandt de Studerende, der ikke due til andet, men ere dumme nok dertil. Saadant et Studium vilde have slappet mine Kræfter, hindret min Aand fra at svæve frit i de høyere Regioner, og min Indbildningskraft fra at skabe sig den talløse Mængde af Billeder, som ikke uheldig er uddannede i min Hjerne.

SVETON: Ja! det er nu vore Tidens Kiephest, at ride paa⁶ Theologer, og alt, hvad theologisk er. Alle lige fra den fornuftige Mand af lige ned til Spradebasserne istemme een og samme Tone.

FICHTE: Jeg for min Deel har egentlig ingen Fordom mod Theologien; men jeg hader i det Hele alle de saa kaldte Brødstudier, der blot føde Legemet, og lade Sjelen hungre.

SVETON: Kan De da bedre finde Dem i at leve med lutter Sjeleføde, og lade Legemet hungre? Det kan hændes sig, De kommer til det somme Tider, siden De ikke har bragt det videre, end til at blive Landsby-Skoleholder.

FICHTE: Skolelærer. Ja endnu ikke; men, i Fortrolighed, snart vil der blive aabnet mig en videre Virkekreds. Imellem os sagt, jeg har grundet Haab om at blive kaldet til den æsthetiske Lærestol, som just nu er ledig ved Universitetet.

SVETON: Den æsthetiske?

FICHTE: Ja, den var nok ikke endnu til i Deres Dage. Fra den er det, der bliver givet Regler for alle Skjønheder saavel i Prosa, som i Poesi.

SVETON: Men der vil vel blive mange Beylere til den Brud?

FICHTE: Maaskee! men jeg har allerede skrevet en heel Deel Poesi, og jeg fattes ikke Rekommandationer; altsaa haaber jeg, ikke nogen skal blive mig foretrukken.

SVETON: De er da altsaa god Poet? Det kan jeg godt lide. Ogsaa jeg i mine unge Dage befattede mig lidt med Poesi, at sige, med den gudelige; og ifald vigtigere Forretninger havde tilladt mig at exkolere mit Ingenium poetikum,⁷ vilde jeg maaskee med Tiden kommet til at gjøre Psalmer, der kunde staaet ved Siden af vor store Kingos.

FICHTE: Ja, med Deres Kundskaber, er der ingen Tvivl om, De jo endnu vilde have bragt det videre. Men, for igjen at faae fat paa Traaden af vor Samtale, De yttrede den Formodning, jeg var god Poet. De seer selv, min Beskedenhed tillader mig ikke at svare Ja; men saameget kan jeg sige, at man i de Sirkler, jeg i Hovedstaden bivaanede, ansaae mig derfor.

SVETON: Ja, jeg havde saamen dog ogsaa et Navn, da jeg var i Hovedstaden; men siden jeg kom til at sidde og kukulure herude, har jeg tabt Lysten til saadant noget. Jeg lader vor toneløse Degn bræge de gamle Psalmer, og lærer Bønderbørnene at kjende A.B.C. og Riset. Hvad for en Virkning har vel Landluften gjort paa Deres poetiske Ingenium?

FICHTE: Som jeg troer, ingen uhældig. Naturens ukonstlede Skjønheder henrive her Digteren, og give ham mangt et udførelsværdigt Stof, som han maa savne i de store Stæder. Med Deres Tilladelse vil jeg forelæse Dem et lidet Vers, jeg har forfattet for derved at tage imod Provsten, naar han kommer her paa Visitats.

SVETON: Vær saa god! det skal være mig en stor Fornøjelse at høre; skjøndt jeg rigtig nok inte synes, den gode Mand var saamegen Stads værd.

FICHTE: (tar et Stykke Papir op af Lommen og vil til at læse, men hindres ved det at Madam Sveton kommer ind.)

3. die Scene

FICHTE. MADAM SVETON

[I løbet af 2. scene er Sveton gået ud.]

MADAM SVETON: Det er meget smukt Veir idag.

FICHTE: Ja; ogsaa heri har Landlivet stort Fortrin for det, man fører i de store Stæder. Her kan man frit nyde enhver Naturens Skjønhed; endog blot det, at man her kan see, hvorledes Fuglene flokke sig for at lovsynge Alfader for hans Velgjerninger, er noget, der langt overgaaer Hovedstadens pragtfuldste Scener. Derfor giver jeg ogsaa altid mine Elever Frihed, naar det er saadan smukt Veir, og siger blot til dem: giver Agt paa Naturen! Jeg troer, den Undervisningsmaade er den bedste. Alt, hvad der endog kun har Udseende af Tvang, maa bortfjernes.

MADAM SVETON: Men hvad forstaae de dumme Bønderbørn dem paa Naturen?

FICHTE: Derfor er det min kjereste Beskjeftigelse at danne dem, og jeg vil være overflødig lønnet ved Bevidstheden om at have forædlet nogle blandt den ringere Klasse af mine Medborgere og bragt dem til at staae paa et høiyere Trin i Kulturen.

MADAM SVETON: Ja, jeg fatter just ikke ret Deres Mening; men kan De blive overflødig lønnet, da er De lykkelig; Vi kan neppe faae det nødvendige; thi i Almindelighed ere de stakkels Landsby-Skoleholdere kun slet aflagte. Det siger min Mand ogsaa altid.

FICHTE: Ney, Madam! jeg tog ikke Belønning i den grove fysiske Bemærkelse;^s men — — — jeg veed ikke ret, hvorledes jeg skal udtrykke mig, for ikke at blive misforstaaet.

(Sveton kommer ind)

MADAM SVETON: Der er min Mand; han forstaaer saadan noget bedre end jeg (gaaer).

[Sveton udtaler, at han kunne ønske, at hans datter Lovise fik en studeret mand som Hr. Fichte. Denne erklærer Lovise sin kærlighed; hun elsker imidlertid den unge Jakob Varulv, med hvem hun lægger råd op om, hvorledes de kan få Sveton til at tilbagekalde sit løfte til Fichte. Jakob er ikke sen til at finde på råd:]

Anden Akt

2. Scene

LOVISE. JAKOB

JAKOB: Seer Du vel, min gode Pige! saansart Din Fader faaer at vide, at Monsieur Fichte er Seminarist, saa er jeg vis paa, han strax tager sit Ord tilbage; thi Du veed jo selv, hvilken Fordom han har mod det Navn.

LOVISE: Men hvorledes skal han faae det at vide?

JAKOB: Han vil sikkert røbe sig selv; men skulde det vare for længe, vil jeg sige Din Fader det.

LOVISE: Men Du kjender min Fader, hvor hidsig han er; han vil alt for haardt lade Fichte føle sit Had mod Seminaristerne.

JAKOB: Han kan ikke være for slem ved [en] saadan Karl.

LOVISE: Jeg troer ogsaa, Du har min Faders Fordomme.

JAKOB: Ney, jeg har Agtelse for enhver, der søger at virke efter sin Bestemmelse; men ikke ere Seminaristerne bestemte til at agere lærde Folk. Dette Skryderi er det, jeg afskyer hos denne Hr. Fichte; og at han saa oven i Kjøbet har ladet sig gjøre til Student, uden at besidde de Kundskaber, som udfordres dertil. Laant Hæder er i mine Øyne ingen Hæder.

LOVISE: Du har lettet en stor Byrde fra mit Hjerte; nu behøver jeg ikke længere at være bange for ham.

[De bliver enige om, at den største hindring for deres lykke er fjendskabet mellem Sveton og Jakobs fader, forvalter Varulv. — Senere opsøger Jakob Sveton og gør ham bekendt med, at Fichte »var først Skopudser; har siden gaaet to Aar paa det blaagaardske Seminarium,⁹ og siden ladet sig inscribere til Student«.¹⁰ Sveton nægter at tro det men beslutter dog ved given lejlighed at sætte Fichte på prøve.]

Tredie Akt

5.te Scene

FICHTE. SVETON

SVETON: God Dag, hr. Konfrater! ut vales?¹¹

FICHTE: Tjenere, hr. Sveton! der kan De see, mit Løfte er mig en Lov.¹²

SVETON: Tak skal De have, fordi De kom; vær saa god og sæt Dem ned! Jeg har just en Ting at konsulere¹³ Dem om: seer De vel, her er et Sted hos Virgil,¹⁴ som jeg ikke ret kan fatte Meningen af. Det er kortere siden, De har havt med saadan noget at bestille, og kan altsaa bedre huske det.

FICHTE: (lidt forlegen). Ja, men ifald De synes, kunne vi gemme det lidt; thi ved det jeg just seer latinsk Poesi, husker jeg paa, at jeg i Aftes komponerede en Hymne, som mine Elever skal synge, naar de komme og gaae. Jeg har just taget den med, for at vise Hr. Sveton den.

SVETON: Men jeg er nu just forhippet paa at faae Meningen ud af dette Sted; siden skal jeg med Fornøjelse anhøre Deres Vers. Seer De, her er Stedet; qvis erit sensus?¹⁵

FICHTE: (seer lidt paa det). Jeg maa reentud tilstaae, det Sted har stedse været mig uforstaaeligt; de Lærde selv ere nok ikke enige desangaaende. Men er Deres skjønnne Datter ikke tilstæde idag?

SVETON: Siden, siden, Hr. Fichte! Men de kan dog sagtens sige mig Deres Mening om denne Periode.¹⁶

FICHTE: Hav Medlidenhed med mig, høystærede Hr. Sveton! jeg brænder af Kjerlighed til Deres guddommelige Datter og kan ikke styre min Længsel efter at tale med hende. Det vilde være mig umuligt at beskjeftige mig med alvorlige Ting, nu jeg seer, hører og føler intet uden hende.

SVETON: Reentud sagt, Hr. Fichte! De maa oversætte mig dette Sted, eller jeg troer, De kan ikke et Ord Latin.

FICHTE: Gud bevarer, hr. Sveton! var De ikke en gammel ærværdig Mand, vilde jeg sige, De blev fornærmende. Nu kan jeg ikke for min Æres Skyld befatte mig med at oversætte noget; thi det var paa en Maade at billige Deres Mistanke.

SVETON: Det kan jeg slet ikke forstaae; jeg synes, De skulde snarere gjøre det, for at fralægge Dem Mistanke.

FICHTE: Men det bliver jo unødvendigt; thi da jeg er Student, kan De vel ikke tvivle om, at jeg jo kan Latin.

SVETON: Jo vist, Student! Kakkelovns-Student,¹⁷ kan jeg vel tænke Ja! nu veed jeg det.

FICHTE: Om jeg ogsaa virkelig kuns var inscriberet Student, haaber jeg dog ikke, De er saa befængt med Deres Tidens Fordomme, at De skulde fradømme et Menneske Kundskaber, fordi han ikke har fundet

for godt at underkaste sig Examen. Vor store Suhm¹⁸ var ogsaa blot inscriberet; derfor vil De dog ikke tvivle om hans Sprogkundskaber.

SVETON: Een Svale gjør ingen Sommer. Et Menneske, der ikke kan oversætte saa let et Sted, som dette, men vil sige, at de Lærde ikke ere enige om Meningen af det, som en 3die Lektie-Pog¹⁹ ikke bør kunne tage Feyl af, kan man vel ikke tiltro noget. Kommer Vokationen²⁰ til den æsthetiske Lærestol ikke snart? Jeg synes, det var paa Tiden; thi nu kjende vi hr. Fichtes Lærdom herude.

FICHTE: De behandler mig med saare liden Agtelse, hr. Sveton! som om man ey kunde forstaae det danske Sprog, fordi man ikke forstod Latin. Det troer jeg dog, mit Vers kunde have sat uden for al Tvivl.

SVETON: Ja, jeg kan ikke vide, om jeg inte igaar lod mig forblinde ved Deres pathetiske Deklamation. Er det ikke tilladt, jeg maa see det een Gang endnu.

FICHTE: Vær af den Godhed; og jeg er vis paa, De vil finde det lige skjøndt endnu.

SVETON: Lad see! (Tar sine Briller paa, og læser). Flatteri²¹ er det, og det saa grovt, at vor Provst, hvormeget han end holder af sin egen lille Person, dog vist vilde troe, det var Satire. Og, tager jeg ikke Feyl, har De vel laant, eller stjaalet det meeste.

FICHTE: Ney, jeg forsikkrer Dem, det er mit eget Arbeyde.

SVETON: Da kommer det mig dog for, som jeg skulde have seet noget lignende i Iversens Avis²² for nogen Tid siden. Jeg skal dog see efter. (Han tar et Bundt Aviser frem, og finder endelig den rette.) Da vær saa god at see, naar man bare forandrer nogle Ord, saa er det jo det samme.

FICHTE: Det er dog ganske omarbeydet.

SVETON: Ja omarbeydet, som en Seminar kunde gjøre det; men det er sandt, De forstaaer inte Latin: som en Halvnaar kunde gjort det; men De er reent ud en Pleninar; det er: en Heelnaar paa Dansk.

[Jakob kommer til stede. Sveton, der både er opbragt over afsløringen af Fichte og samtidig bundet af sit løfte til ham, hidkalder Lovise, for at hun selv kan vælge mellem de to friere. Hun vælger naturligvis Jakob. Samtidigt bliver det opklaret, at modsætningsforholdet mellem Sveton og forvalter Varulv byggede paa en misforståelse. Hermed er vejen banet for komediens lykkelige udgang.]

*Af en utrykt »Forerindring« til en påtænkt udgave af komedien
»Skoleholderne«*

Nu staar kun tilbage at tale et par Ord om mine Personer. Neppe troer Jeg, nogen kan miskiende min Hensigt med at fremstille en Seminar[ist] fra en latterlig Side eller troe at Jeg hermed har havt i Sinde at ridiculere²³ en Klasse af Borgere, der, naar de følge deres ædle Bestemmelse, kan gjøre retmæssig Krav paa enhver Billigtænkendes Agtelse; men skulde nogen være i stand til at tiltroe mig en saa vanærende Hensigt, da henholder Jeg mig til den Replik, Jeg i anden Akts anden Scene har lagt Jakob i Munden og vil blot lægge til, dels, at der ikke findes nogen Stand i Verden, der jo²⁴ har enkelte Lemmer, hvis Fremstilling²⁵ vilde være hele Standen nyttig, og dels seer Jeg ingen Grund, hvorfor Seminaristerne skulde være de eneste, der alle gjorde hinanden og Standen Ære, især da det vel ikke vilde være vanskelig at finde nogle, der have gjort sig ligesaa latterlige som min Hr. Fichte; thi Daarskabes-Arten kan vel neppe give Sagen et andet Udseende.

[Grundtvig vil derfor fastholde det berettigede i sit forsæt: at vise, hvor latterligt det er at ville anses for noget, man ikke er, samt at minde om den gamle regel: Sutor, ne ultra crepidam.²⁶]

Jeg troer da herved at have godtgjort, at min Hensigt ikke er at dadle, men at alt, hvad der kan siges i denne Anledning, falder tilbage paa Udførelsen, den Jeg maa lade enhver bedømme efter Gotbefindende bedende ham blot erindre sig, hvad Jeg i Forveien desangaaende har sagt —.

Det pædagogikhistorisk interessante ved dette i sig selv ubetydelige åndsprodukt er de uformulerede pædagogiske tanker, som ligger bag skildringen af »Svetonius« og »Fichte«. Sidstnævnte repræsenterer, som det klart fremgår af Grundtvigs »Forerindring«, de lærere, som i årene omkring århundredskiftet begyndte at blive dimitteret fra Blaagaard Seminarium. Komedien lader os ikke i tvivl om, at Grundtvig — som vel de fleste i datiden — nærede en dyb foragt for seminaristerne. Foragten rettede sig dels imod deres lidet dybtgående uddannelse, dels

imod den opblæsthed, som så ofte karakteriserede dimittenderne fra seminariernes første dage.²⁷ Til den overfladiskhed, som Grundtvig her retter sit skyts imod, hører endelig også en opdragervirksomhed, der undsiger al tvang og lader alt gå på bedste beskub – efter naturen.

Sammenlignet med »Fichte« er »Svetonius« en mere sympatisk skikkelse. Det er værd at bemærke, hvorledes de synspunkter, der kommer til orde hos denne gammeldags og latinsk dannede mand, faktisk har en vis vægt – trods disse synspunkters undertiden lidt komiske iklædning. Men »Svetonius« er imidlertid ikke »Fichtes« positive modstykke i den forstand, at han så repræsenterer det efter Grundtvigs mening idéelle standpunkt. »Svetonius« synes f. eks. at affinde sig med, at man i skolen anvender forældede metoder som korporlig afstraffelse og (måske) udenadslæren.

Sammenfattende kan siges, at Grundtvig her synes at gøre sig til talsmand for nødvendigheden af grundig humanistisk lærdom, som kun tilegnes ved disciplin og flid. Men også tidens mere moderne pædagogiske idéer har gjort sig gældende hos ham, idet han tager afstand fra anvendelse af »Riset«. Bag dette uformulerede standpunkt skimtes konturerne af en myndig og betydelig skolemand, Grundtvigs gamle lærer konrektor Jens Stougaard fra Aarhus Katedralskole. Denne havde gang på gang indprentet sine disciple, at utrættelig flid var en uomgængelig betingelse for tilegnelsen af sand lærdom. Samtidigt var Stougaard efter Grundtvigs udsagn »sine Disciplers opdragende Fader« og i hele sin holdning over for eleverne præget af »reen Menneskekjærlighed« (Udv. Skr. I, 20). Det lader sig ganske vist gøre – med større eller mindre sandsynlighed – at eftervise andre muligheder for pædagogisk inspiration; men ingen af disse indtryk har ifølge dagbogen virket så dybt personligt på den unge Grundtvig som erindringen om konrektor Stougaard.²⁸

Det er ganske ejendommeligt at bemærke, at Grundtvig i nærværende manuskript ikke blot går helhjertet ind for latinlæsning og eksamen, men også vender sig imod, at læreren i sin undervisning giver agt på naturen. Der skulle hengå mere end en menneskealder, før han vandt fuld klarhed over det pædagogiske grundsyn, der gjorde ham til folkehøjskolens fader. Det er mere end blot en afstand i tid, der ligger imellem disse tidligere betragtninger fra 1802 og Grundtvigs senere kamp *imod* »den sorte skole« og *for* en opdragelse, hvor alting ventes i naturens orden.

NOTER

1. Undskyld, Hr.!
2. O smerte!
3. Mt. 25, 14–30.
4. Mt. 5, 16.
5. For eksempel.
6. Hakke på, gøre nar af.
7. Opdyrke mit poetiske talent.
8. Betydning.
9. Det første seminarium i kongeriget, Blaagaard Seminarium, åbnedes d. 14/3 – 1791.
10. D. v. s. indskrive sig som student, immatrikulere sig ved Universitetet.
11. Medbroder, hvorledes har du det?
12. I første akts 8.de scene havde Fichte givet Sveton løfte om at komme på besøg igen den følgende dag.
»Tjenere«, dialektalt for »Tjener«, beskeden selvbetegnelse anvendt når man hilser goddag eller farvel. Tilsvarende anvendtes »Servitør« (af fransk serviteur).
13. Rådspørge.
14. Romersk digter (70 – 19 f. Kr.).
15. Hvad mon meninger er?
16. Sætning.
17. Indskrevet ved Universitetet uden at have bestået studentereksamen men efter vidnesbyrd fra privat dimissor.
18. Historikeren P. F. Suhm (1728–98).
19. Elev fra latinskolens tredje klasse.
20. Kaldelsen.
21. Smiger.
22. C. H. Iversen redigerede og udgav fra 1780 til 1827 »Fyens Stifts Journal«, siden kaldt »(Christian) Iversens Avis«.
23. Gøre nar ad.
24. Her = ikke.
25. Kan også læses »Forestillelse«. Betydningsforskellen er ikke væsentlig.
26. Skomager, bliv ved din læst! – Ordsproget føres almindeligvis tilbage til en fortælling hos den romerske forfatter Plinius (Nat. hist. XXXV, 36).
27. Om baggrunden for samtidens vurdering af de første seminarister, se Joakim Larsen: Bidrag til den danske Folkeskoles Historie II (1893) s. 81 ff og 98 f med tilsvarende noter samt Robert Hellner i værket »Af Landsbyskolens saga,« (Udg. af Danmarks Lærerforening . . . 1964) s. 52 f. – Opblæstheden og manglende »jordforbindelse« har seminaristerne efter Grundtvigs mening tilfælles med samtidens romantiske filosoffer. Dette er baggrunden for, at komediens seminarist kunne benævnes »Fichte«.
28. Om Grundtvigs forhold til Jens Stougaard, se foruden Bugge, anf. skr. 1965 s. 63 ff også Gustav Albeck: Grundtvigs slemme Skolegang (Århus 1945) s. 16 ff og Bugge: Grundtvig og Jens Stougaard, Kirkehist. Saml. 1964 s. 335 ff.